

9. lecke

Piacszabályozás és kereskedelempolitika

A 9. leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelent távoktatási anyag, továbbá: Bod Péter Ákos (2006): Bevezetés a gazdaságpolitikába. AULA Kiadó, Budapest, 2006. 10. fejezet.

Az 1. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Mekkora súly van a kereskedelempolitikának?
- Melyek a kereskedelempolitika feladatai?
- Milyen technikai-módszertani és intézményi feltételei vannak a nemzetközi kereskedelemnek?
- Milyen azonosságai, különbségei vannak a bel- és külkereskedelemnek?
- Milyen kereskedelempolitika jellemzi a merkantilizmust, protekcionizmust?
- Milyen sajátságokkal bír a liberális nemzetközi kereskedelempolitika?
- Milyen import helyettesítő és exportösztönző eszközökkel élhetnek a kormányok?
- Milyen következményei vannak a szabadkereskedelemnek és a protekcionizmusnak?
- Aliberalizáltság ellenére mely területeken avatkozik be gyakran az állam?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha:

- Érvelni tud amellett, hogy miért van szükség napjainkban is külkereskedelempolitikára?
- Számba tudja venni a külkereskedelempolitika feladatait!
- Válaszolni tud a külgazdasággal kapcsolatos legfontosabb kérdésekre!
- Látja a kül- és belpiac különbségét, azonosságait!
- Tudja mit jelent az „egy ár elv”!
- Jellemzeni tudja a merkantilizmust (protekcionizmust) és a szabadkereskedelmet!
- Ismeri az importhelyettesítő és az exportösztönző külkereskedelempolitikai eszközöket!
- Ismeri a nemzetközi kereskedelem legfontosabb intézményeit!
- Látja a külkereskedelemből fakadó gazdaságpolitikai dilemmát, amely a mikro- és makroökonómia között feszül!
- Fel tudja sorolni, hogy a liberális szemléletű külkereskedelempolitikát folytató kormányok mely területeken protekcionistaak!

A 9. lecke alapfogalmai:

- külkereskedelempolitika
- egy ár elv
- merkantilizmus

- importhelyettesítő kereskedelempolitika
- exportösztönzés
- liberális kereskedelempolitika

1. Bevezetés

Tevékenység: koncentráljon arra, hogy a külkereskedelem-politika meghatározását megértse, a feladatait meg tudja fogalmazni s a külgazdaságtannal kapcsolatos kérdéseket fel tudja tenni!

A mai vegyesgazdaságok érzékenyek a **csere, a kereskedelem, a szerződési fegyelem, a pénzügyi elszámolások** rendjére. Más gazdasági rendszerekkel, különösen a korábban létezőekkel összevetve mindez nyilvánvaló.

Feudális gazdaság: helyi kereskedelem, minimális távolságok jellemzik.

Hadigazdaság, tervgazdaság: volt pénz, piac, de nem volt vállalkozói szabadság, kereskedői szabadság.

Mai globális piacgazdaság

A piacgazdaság a kereskedelem és a szerződések rendjén nyugszik. A. Smith: a nemzetgazdaság rendje a munkamegosztástól függ, s a gazdagság is. (Az árucseré bővül, a jólét is.) Ezért kell a gazdaságpolitikának elemezni a **külkereskedelem-politikát**. **A termékek, a szolgáltatások nemzetközi cseréjének rendjét, szabályait, állami befolyásoló eszközeit fogja át.**

A külkereskedelem-politika feladata:

1. a piacok felügyelete,
2. szerződési és fizetési fegyelem betartása,
3. mértékek, szabványok meghatározása – nemzetközi vonatkozásban.

Megválaszolandó kérdések:

1. Ki léphet be a piacra?
2. Miként lehet kilépni? (Csőd, felszámolás szabályozása, a kötelezettségek kielégítési sorrendjének meghatározása, szankciók.)
3. Az adásvételi viták eldöntése.

Szabályozás gyakran az érdekképviselletekkel, kereskedelmi és iparkamarákkal együtt valósul meg. Pl. nyitvatartási idő, iparüzési hatósági engedély.

2. Bel- és külpiac, belkereskedelem és külkereskedelem

Tevékenység: lássa be, hogy a globális világ gazdaság a kül- és belpiacokat özszemosta, „egy pia,c egy ár elv”-en próbál gondolkodtatni!

Az állam belkereskedelmi és külkereskedelmi politikát folytat. Hagyományos kettéosztása ez a kereskedelemnek. **Ma ritkán válik el a kül- és belpiac.** Az állam vámokkal, statisztikai számbavételben különbséget tesz. Lakosság: egyre kevésbé tesz különbséget.

Elméleti különbségtétel:

1. **Nemzetközi kereskedelemnek kitett** (kereskedelemképes - traded) javak szektora. (Magyar kompetitív jóságok.)
2. **Külföldi piacoktól nem függő** (nem kereskedelem képes - non traded). Magyar: nem kompetitív. (Valójában a piac szerkezetétől függ a piaci verseny.)

A szétválasztás alapja: adott termék esetén hatnak-e más országok az árra, keresletre, kínálatra.

A **külkereskedelmi cikkek**et nemzetközi megállapodások és konvenciók szabályozzák.

Hazai, kistérségi keretek között helyi szabályok és normák érvényesülnek (állami, helyhatósági). Itt vannak olyan árak (pl. lakásbérleti díj), amire nem hat pl. a london lakásbérleti díj. Elektronikai cikkek esetén más a helyzet.

A külkereskedelemnek kitett termékek ára közel azonos. (Azonos valutában.) **Egy ár elv.** Helyi adók, szállítási költség lehet a különbség. Egy ár elv különösen a tőzsdei cikkeknel: nyersolaj, gyapot, gabona, kávé.

3. Kereskedelempolitikai irányzatok

Tevékenység: a merkantilizust (protekciónizmust) és a liberális szemléletet a konkrét gazdaságtörténeti vonatkozásoktól eltekintve, mint két szembenálló, eleven, lehetséges gazdaságpolitikai koncepció értékelje, a vonatkozó ismereteket tanulja meg!

A. Merkantilizmus

- A hazai termelést és termékeket védi, a külföldit pedig korlátozza.
- Kivitel-többletre, szufficitre törekvő első újkori gazdaság- és külgazdaságpolitika.
- A merkantilizmus a korai kapitalizmusra, a két világháború közötti időkre volt jellemző, de ma is vannak ilyenirányú (exportösztönző, importhelyettesítő) törekvések.

Figyelem! Itt és a továbbiakban elfogadjuk az uralkodó közgazdaságtan érték- és célrendszerét, gondolkodásmódját nemzetközi kereskedelem vonatkozásában is, de felhívjuk a figyelmet, hogy az ökológiai szempontokkal és a társadalmi következményekkel is számoló nemzetközi kereskedelem alapvetően átírná a fennálló érték-, cél-, motivációs rendszert, át az intézményi és szabályozási rendszert!

A. Importhelyettesítő kereskedelempolitika

- vámkivetés (behozatali vám)
- behozatali kvóta
- minőségi korlátozás
- szabványelőírás (importnehezítés)
- egyéb hatósági eszközök
- behozatal pótlására olcsó hitelt, állami tőke juttatást adhat az állam a hazai megerősítésére.

A protekciónizmus gazdasági következményei

- munkahelymegtartó, -teremtő +
- hazai ipari kultúrát megtartó, fejlesztő +
- fogyasztói választás szabadsága sérül (gyengébb, drágább a termék) –
- lelassul az innováció – elkényelmesedik a vállalat –

(Vegyük észre: az első két pont esetén az előnyök kézzelfoghatóak, a második két pont rendkívül relativisztikus és ideologizáló!)

Ha jelentősen leépül a vámvédelem (pl. 1989 után Magyarországon), csődök, piacvesztés következik be, ágazatok kerülnek veszélybe. Gondoljunk az élelmiszer-gazdaság „tönkretételére”, a cukor hiányára stb.

B. Exportösztönzés

- kivitel jövedelmezősége javítandó
- exportértékesítés támogatandó
- kiviteli célú termelésnél a külföldi termékre kivetett vám visszatérítése
- kivitt célzó termelés beruházási kamata kedvezményes
- export garanciát átvállal (kockázatot vállal az állam)

Következmények: 1. nő a foglalkoztatás, 2. a kivitel nő, 3. nő a vállalat profitja.

A nemzetközi kereskedelem liberális értelmezői szerint: fentiek érvényesítésekor nemzetgazdasági költségek keletkeznek, sőt veszteségek. Ilyenek:

- Az exportáló kedvezményei a többi vállalat hátránya.
- A versenyképtelen is nyereségessé tehető.
- Támogatás megszűnése után: válság.
- Vámháború törhet ki a partnerek ellenlépései miatt. Ez mindkét félnek rossz.
- Versengő valutaleértékelés (ha a külföldi partnerország leértékeli a valutáját itthon behozatalivámemelést válthat ki).

A valutaleértékelés exportösztönző, importvisszafogó, tőkeimportot ösztönöz, tkeexportot visszafog → kereskedelmi mérleg javaul.

(A rivális is éhet vele.... Mindkét fél veszít.)

A külkereskedelem nemzetközi szabályozása

A nemzetközi rossz tapasztalatok szülték a nemzetközi megállapodásokat:

1. GATT - Általános Kereskedelmi és Vámtarifa Egyezmény (General Agreement on Trade and Tariffs).
2. IMF - Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)

Pénzügyek és árfolyamok terén szabályoz.

- a versengő leértékelés és
 - a piaczavaró kereskedelem ellen
3. A GATT helyére 1995-től a WTO - Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organisation) – lépett. Szabályoz, vita esetén dönt.

Hirtelen zavar esetén az államok védekezhetnek (előnyszerzési praktikák a tapasztalatok szerint mellőzendők). Napjainkban kifinomult szabályozás érvényesül pl.: export ösztönző kedvezményes kamatú hitel is tilos.

OECD - Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organization for Economic Cooperation and Deelopment) az állami exportot ösztönző kamattámogatás maximumában is megegyezést ajánl.

B. Liberális kereskedelempolitika

A piacfetisista **kimutatják a komparatív előnyöket** s komparatív előnyökkel magyarázott nemzetközi kereskedelem eredményzte világ szintű hatékonyság-javulást. **De nem számolnak a következményekkel: a negatív externáliákkal, a nemzeti s helyi társadalmak dezorganizálódásával.**

A nemzetközi kereskedelem kibővülésének (a liberalizálásnak) közvetlen hatásai:

- tömeges vállalati csődök, munkanélküliség, válság – a kormányok ennek felvállalásától idegenkednek
- a hosszú távú előny nem egységesen terül szét! „Lobbik”-nak tudják be a hazai védelmet:
 - a támogatottak járadékszerű jövedelmet élveznek
 - a piacvédelem költsége a társadalomé (többi vállalaté, a fogyasztóé – ez nem nagy)

Gazdaságpolitikai dilemma (hosszú távon gondolkodva):

Mikroökonómiai konkrét veszteség (fogyasztói szabadság sérül, az olcsóbb, jobb termékekhez nem juthat a hazai felhasználó) szemben áll a makroökonómiai kimutathatatlan nyereséggel (stabil hazai gazdaság, magas foglalkoztatottság stb.).

Liberalizáláshoz 1. bátorság kell, vagy 2. kényszer. (Bátorság esetén a döntéshozók azonosulnak a liberalizmus ideológiájával, kényszer esetén pedig elfogadják az uralmi pozícióba került liberalizmus elvárásait, intézményeit.)

Mai liberalizáltság ellenére is vannak kormányok, amelyek védelmet nyújtanak.

1. Ha átmenetinek ítélnék versenyhátrányt. Segítik a hazai gazdasági szereplőket: pl. **újonnan létesülő iparágak esetén.** (Induláskor a kis méret hátrányos.)
Következménye: versenytisztaság sérül, elkényelmesít.
2. **Intervenciós terület a mezőgazdaság.**
Erősen támogatott, így az is erre kényszerül, aki egyébként nem támogatna.
3. **Hadiipari jószágok.**
4. **Stratégiai jelentőségű nyersanyagok.**

A hazai gazdaság állami támogatása **verseny- és struktúrapolitikai kérdés is.**

Az államközi megállapodások tiltóként lépnek fel.